
Geran – Marko
MILETIĆ

UVJETI
STANOVANJA
I STAMBENE
ASPIRACIJE
ROMA

Marginalnost kao temeljno obilježje društvenoga položaja Roma problem je koji, više ili manje, tišti gotovo sve romske zajednice na europskom kontinentu. Pritom je marginalnost pojam koji označuje isključenost Roma iz najvažnijih društvenih procesa – ekonomskih, kulturnih, političkih (Šućur, 2000.). Vrlo je teško razlučiti što je tomu uzrok – čini se da je riječ o svojevrsnom “začaranom” krugu u kojemu posebni kulturni obrasci priječe obrazovanje, što pak zatvara pristup radnim mjestima te potiče marginaliziranost i stigmatiziranost, koja opet rezultira stvaranjem posebnih kulturnih obrazaca i tako u krug (Macura i sur., 1997.). Dakle, prostor unutar kojega se odvija život Roma uvelike je određen siromaštvom, socijalnom isključenošću te kulturalnom specifičnošću – rezultat je život koji je vrlo često ispod razine svakoga ljudskog dostojanstva.

I u Hrvatskoj mnogi elementi upućuju na društvenu marginalizaciju Roma (Štambuk, 2000.). Nužnost promjene takva stanja potaknula je i državu da uloži dodatni napor te se aktivnije uključi u rješavanje nagomilanih romskih problema. Tako je pokrenut *Nacionalni program za Rome*, koji želi “na sustavan način pomoći Romima u poboljšanju uvjeta življenja te da se uključe u društveni život i procese odlučivanja u lokalnoj i široj zajednici, a da pritom ne izgube vlastiti identitet, kulturu i tradiciju” (Nacionalni program za Rome, 2003., 3). Uspjeh programa može se očekivati samo ako se usporedno pristupi rješavanju svih triju dimenzija (ekonomske, prostorne i sociokulturne) marginalizacije (Šućur, 2000.). U tome kontekstu i prostorno uređenje lokacija naseljenih Romima postaje jedan od prioritetnih ciljeva.

A osnovni problem, koji je ujedno i temeljno obilježje lokacija naseljenih Romima, vrlo dobro izražava sintagma “divlje stanovanje”. Rogić tim terminom obuhvaća dvije inačice stanovanja “izvan zakona”; s jedne strane, riječ je o stanovima/kućama koje odgovaraju civilizacijskim standardima, ali nisu usklađeni s pozitivnim pravnim propisima;

s druge strane, riječ je o stanovanju koje je prije svega ispod postojećih civilizacijskih standarda (Rogić, 1990.). Stanovanje na lokacijama naseljenim Romima objedinjuje obje inačice “divljega” – riječ je najčešće o kombinaciji raznih oblika bespravne gradnje te neodgovarajućega stambenog sklopa.

Stanovanje u takvu okruženju koje je daleko od civilizacijskih standarda, posebice treba naglasiti nehigijenske uvjete života, proizvodi mnogo rizičnih situacija za okoliš, ali i za zdravlje samih stanovnika naselja. Upravo taj problem, zdravstveni rizik, vrlo je često podloga stigmatizacije i marginalizacije te služi kao argument npr. za razdvajanje romske i neromske djece uključene u obrazovne programe. Stoga se rješavanje u prvom redu manjkavosti na razini naselja, ali i unaprjeđivanje stambenoga standarda romskih domaćinstava, čini prioritarnim. Jer, na kraju krajeva, stan je mjesto odvijanja većine čovjekovih nužnih aktivnosti i kao takav mora primjereno ispunjavati svoju funkciju, a na prvom je mjestu svakako osiguravanje zdravlja te dobrobit pojedinca i njegove obitelji (King, 1996.; prema Clapham, 2002.). Rješavanjem naseljskih i stambenih problema ubrzalo bi se približavanje prosječnom životnom standardu većinskoga stanovništva – drugim riječima, Romima bi se podizanjem kvalitete života otvorili putovi lakše integracije u matično društvo.

Dakle, socijalnu integraciju teško je očekivati bez urbanističkog uređenja područja naseljenih Romima, pa su urbanizacija i podizanje kvalitete stanovanja dobili važno mjesto u *Nacionalnom programu za Rome*. U tu svrhu nužno je dobiti i uvid u postojeće stanje lokacija naseljenih Romima. Na tome su tragu i ciljevi ovoga rada. Želja nam je prikazati osnovna obilježja postojeće stambene prakse romskih domaćinstava, primarno obilježja stambenoga fonda, sagledavanjem pojedinih objektivnih pokazatelja, ali i osvrnuti se na stambene aspiracije Roma, odnosno na njihov subjektivni doživljaj stambene problematike.

Kao izvor poslužiti će nam podatci dobiveni anketnim istraživanjem provedenim u okviru znanstvenoga projekta “Lokacije naseljene Romima – Stanje i unaprjeđenje razvoja naselja i aspiracije za oblike stanovanja”. Istraživanje je provedeno u ljeto–jesen 2004. godine, usmenom anketom u desetak županija na slučajnom uzorku punoljetnoga romskog stanovništva koje živi na izdvojenim lokacijama naseljenim pretežito ili isključivo Romima (N=968). U analizi ćemo posebno izdvojiti rezultate za županije sa znatnom prisutnošću neurednih i neopremljenih prostora bespravno naseljenih Romima, a koja ujedno imaju veći udio romske populacije u ukupnom stanovništvu. Riječ je o Sisa-

čko-moslavačkoj, Varaždinskoj, Primorskoj-goranskoj, Brodsko-posavskoj, Osječko-baranjskoj, Istarskoj, Međimurskoj županiji te Zagrebu.¹

Obilježja stambenoga fonda

Vrsta stambenoga prostora. Kako pokazuju podatci dobiveni anketnim istraživanjem, većina ispitanika živi u stanovima i kućama, objektima koji bi nominalno trebali jamčiti adekvatni standard stanovanja (vidi Tablicu 1). Barake, kolibe/daščare te oni objekti koji su u kategoriji *ostalo* dom su za oko 20% anketiranih romskih domaćinstava. Riječ je o objektima koji po svojoj naravi ne odgovaraju dostignutim civilizacijskim normama stanovanja, što znači da vrlo teško mogu domaćinstvu pružiti okruženje u kojem će primjereno zadovoljavati barem osnovne ljudske potrebe (zaštita, prehrana, san). Analiza pokazuje da je stanovanje u takvim objektima (barakama, daščarama/kolibama i onima podvedenim pod ostalo) znatno češće u Zagrebu i Zagrebačkoj županiji, gdje u njima živi 33% domaćinstava anketiranih na tome području, te posebice u Primorsko-goranskoj županiji, gdje u barakama i daščarama/kolibama živi 36% ispitanika.

	Zagreb	Sisačko-moslavačka	Varaždinska	Primorsko-goranska	Brodsko-posavska	Osječko-baranjska	Istarska	Međimurska	Ukupno uzorak
Stan	8,9	,0	2,5	,0	2,0	16,0	26,5	,9	6,0
Kuća	58,0	88,5	78,8	62,2	96,0	80,0	50,0	77,9	74,5
Baraka (napuštena na gradilištu)	14,3	5,2	5,0	16,7	1,0	4,0	23,5	8,3	9,1
Daščara - koliba (od lima, drvna, kartona)	16,1	4,2	10,0	20,0	1,0	,0	,0	12,9	9,5
Ostalo	2,7	2,1	3,8	1,1	,0	,0	,0	,0	,9

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Tablica 1.
Vrsta stambenoga prostora (%)

S druge strane, u individualnim kućama živi 75%, a u stanovima 6% anketiranih domaćinstava; u Brodsko-posavskoj i Osječko-baranjskoj županiji stanovanje u takvim objektima znatno je češće, u obje županije više od 95% anketiranih domaćinstava živi u stanu ili kući. Kako smo rekli, domaćinstva koja žive u kući ili stanu trebala bi biti u povoljnijem položaju. No uvid u stanje na terenu pokazao je da razlike u stambenom standardu između diferenciranih vrsta stambenoga prostora i nisu onakve kakve smo očekivali. Slično je i s vrstom materijala od kojega je

kuća građena – iako je velika većina građena od trajnoga materijala (cigla, kamen, betonski blokovi), sama izvedba vrlo je često upitne kvalitete. Tako bolji materijal nužno ne jamči i bolje stambene uvjete.

Prostorni standard. S obzirom na površinu korisnoga stambenog prostora, može se reći da je prostorni standard romskih domaćinstava vrlo nizak (vidi Tablicu 2). Gotovo polovica anketiranih domaćinstava živi u ne više od 35 m², a od toga 11% domaćinstava živi na deset i manje četvornih metara stambene površine. Situacija je daleko najlošija u Međimurskoj i Varaždinskoj županiji, u kojima oko 45% anketiranih domaćinstava živi u stambenom prostoru površine manje od 20 m², a najpovoljnija je u Istarskoj, gdje ni jedno anketirano domaćinstvo ne živi u tako malom prostoru.

Tablica 2.
 Površina stambenog prostora (%)

	Zagreb	Sisačko- moslavačka	Varaždinska	Primorsko- goranska	Brodsko- posavska	Osječko- baranjska	Istarska	Međimurska	Ukupno uzorak
do 10 m ²	20,5	5,3	26,3	3,3	7,0	3,0	,0	17,1	11,3
10-20 m ²	10,7	24,2	18,8	5,6	8,0	17,2	,0	28,6	17,6
20-35 m ²	15,2	26,3	18,8	12,2	17,0	34,3	9,2	25,3	20,4
35-50 m ²	17,0	14,7	12,5	22,2	12,0	17,2	31,6	10,6	16,6
50-75 m ²	20,5	18,9	11,3	15,6	38,0	8,1	24,5	8,3	16,6
75 m ² i više	16,1	10,5	12,5	41,1	18,0	20,2	34,7	10,1	17,6

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Važno je napomenuti da znanstvene studije upućuju na negativne zdravstvene, psihološke i socijalne efekte stanovanja u tijesnom prostoru (primjerice Housing-health indicators, 2004.; The social report, 2004.). Spomenute studije sugeriraju da se kao donji, patološki, prag uzima površina od 14 m² stambenoga prostora po stanaru, dakle sve ispod toga vrlo je često povezano sa spomenutim negativnim efektima (Housing-health indicators, 2004.). Govoriti pak o nekim optimumima na ovom mjestu i ne čini se previše primjerenim, ali, ilustracije radi, povećanje prostornoga standarda na 20 m² po osobi za svakog stanovnika Hrvatske sugerirano je kao dugoročni cilj stambene reprodukcije (Rogić, 1990.).

U Tablici 3 prikazano je kolika je prosječna veličina domaćinstva s obzirom na površinu stambenoga prostora u kojemu živi. Prosječno domaćinstvo obuhvaćeno uzorkom ima oko 6 članova, a istodobno domaćinstvo koje živi u objektu površine do 10 m² prosječno ima 5 članova.

Podatak je to koji zastrašuje, dakle riječ je o prosječnoj relaciji 2 m² po osobi – u takvim okolnostima teško da su termini stanovanje, stan ili pak stambeni standard i dalje adekvatni. Supstandardnost nije dovoljno dobra oznaka, jer je riječ o uvjetima stanovanja koji su daleko od humanih.

Površina stambenoga prostora	Prosječan broj članova domaćinstva
do 10 m ²	5
10-20 m ²	4
20-35 m ²	5
35-50 m ²	5
50-75 m ²	6
75 m ² i više	6
Ukupno uzorak	5

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Iako smo apostrofirali samo skupinu domaćinstava koja živi na manje od 10 m², ni velika većina ostalih domaćinstava ne živi u uvjetima u kojima se raspolaže nužnom stambenom površinom po osobi (14 m²). Tek oko 17% anketiranih domaćinstava koja su u kućama/stanovima većim od 75 m² donekle su svojim članovima osigurala prostorni standard koji prelazi spomenuti patološki prag.

O skućenom stambenom prostoru govori i podatak da u 21% slučajeva govorimo o stanovanju u prostorima koji nemaju ni minimalnu funkcionalnu podjelu, ti objekti nemaju odvojenih spavaćih soba – nije razdvojena funkcija boravka od spavanja (vidi Tablicu 4). Preostali objekti imaju najčešće samo jednu do dvije spavaće sobe, tako je u 64% anketiranih domaćinstava, a tri i više spavaćih soba ima tek 14% domaćinstava. I podatak da u 45% anketiranih domaćinstava svaki član nema vlastitu postelju dodatna je potvrda nehumane skućenosti stambenoga prostora u kojem obitavaju Romi (vidi Tablicu 5).

Ni jedna	21,6
Jedna	38,5
Dvije	25,9
Tri	8,6
Četiri i više	5,5

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Ne	45,0
Da	55,0

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Tablica 3.

Prosječna veličina domaćinstva s obzirom na površinu stana/kuće u kojoj žive

Tablica 4.

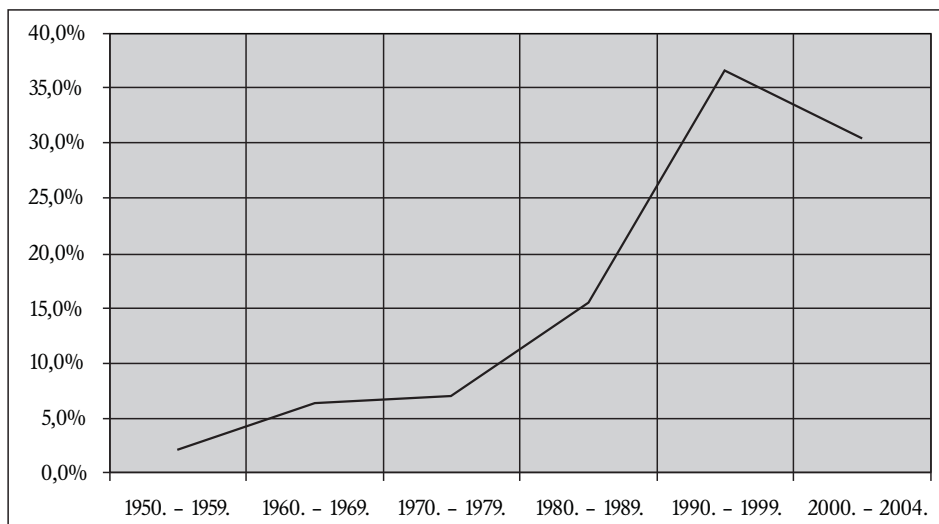
Broj spavaćih soba (%)

Tablica 5.

Ima li svaki član domaćinstva svoju postelju (%)

Starost stambenoga fonda. Godina izgradnje ili posljednje adaptacije pokazuje da je riječ o relativno mladom stambenom fondu, dvije trećine objekata izgrađeno je ili je imalo zadnje veliko preuređenje nakon 1990. godine, od toga gotovo 30% u posljednjih pet godina (vidi sliku 1). Noviju gradnju najčešće susrećemo u Istarskoj županiji, 83% objekata izgrađeno je ili temeljno renovirano od 1990. godine, dok je najstariji stambeni fond u Osječko-baranjskoj županiji (vidi Tablicu 6). No zabrinjava težnja da se ta novija gradnja dobrim dijelom odnosi na objekte sa stambenom površinom manjom od 20 m², na takve otpada gotovo trećina *novogradnje* (vidi Tablicu 7).

Slika 1.
 Dinamika izgradnje/adaptacije stambenih objekata

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Tablica 6.
 Godina izgradnje (ili zadnjega preuređenja) stambenog objekta (%)

	Zagreb	Sisačko-moslavačka	Varaždinska	Primorsko-goranska	Brodsko-posavska	Osječko-baranjska	Istarska	Međimurska	Ukupno uzorak
do 1949.	8,2	2,2	,0	,0	,0	5,5	5,0	,0	2,2
1950. - 1959.	2,1	2,2	1,3	,0	,0	11,0	1,7	,0	2,1
1960. - 1969.	8,2	2,2	2,7	5,1	10,8	25,3	,0	2,0	6,4
1970. - 1979.	4,1	7,7	5,3	10,3	8,6	12,1	,0	5,4	7,0
1980. - 1989.	19,6	12,1	10,7	26,9	18,3	15,4	10,0	14,4	15,4
1990. - 1999.	41,2	38,5	30,7	26,9	32,3	15,4	51,7	43,6	36,5
2000. - 2004.	16,5	35,2	49,3	30,8	30,1	15,4	31,7	34,7	30,4

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Površina stambenoga prostora	%
do 10 m ²	11,9
10-20 m ²	19,8
20-35 m ²	18,8
35-50 m ²	16,0
50-75 m ²	16,3
75 m ² i više	17,2

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Geran – Marko Miletić
Uvjeti stanovanja i stambene aspiracije Roma

Tablica 7.

Izgradnja od 1990. godine s obzirom na površinu stambenoga prostora

Opremljenost stambenoga prostora. Govoreći o opremljenosti stanova, na prvom mjestu u hijerarhiji važnosti sigurno je posjedovanje komunalnih priključaka kojima se pristupa električnoj struji, tekućoj vodi i kanalizaciji. Telegrafski: 74% domaćinstava ima priključak na električnu struju, 51% domaćinstava ima tekuću vodu, a reguliranu odvodnju ima tek 21% anketiranih domaćinstava (vidi Tablicu 8). Što se tiče kanalizacije, treba reći da kanalizacij-

Tablica 8.

Razina opremljenosti domaćinstava po županijama (%)

	Zagreb	Šišačko-moslavačka	Varaždinska	Primorsko-goranska	Brodsko-posavska	Osječko-baranjska	Istarska	Međimurska	Ukupno uzorak
Električna struja	79,5	67,7	51,3	91,1	80,0	91,9	76,5	61,8	73,9
Vodovod	57,1	60,4	13,8	82,2	59,0	52,5	76,5	24,9	51,1
Bunar ili crpka u dvorištu	25,2	42,7	60,0	4,4	32,0	45,5	13,4	51,6	35,3
Kanalizacija	53,6	6,3	8,8	13,3	8,0	25,0	77,6	3,7	21,2
Kuhinja	67,0	65,3	57,5	85,6	63,6	85,0	86,7	52,5	66,8
Kupaonica	58,9	22,9	17,5	65,6	32,0	38,0	77,6	18,0	36,7
WC u kući	57,1	16,7	7,5	70,0	32,0	41,0	76,0	12,4	33,9
WC u dvorištu	33,9	72,9	60,0	41,1	88,0	86,0	36,5	59,5	59,4
Hladnjak	76,8	40,6	49,4	95,5	81,0	83,0	90,8	34,7	63,0
Ledenica	46,4	66,7	58,8	48,9	66,0	51,0	67,0	66,8	58,7
Perilica rublja	58,9	16,7	25,0	73,3	62,0	55,0	71,4	48,8	50,1
Televizor	83,9	81,3	80,0	96,7	96,0	90,0	87,8	79,3	85,0
Video ili DVD	53,6	25,0	12,5	59,6	55,0	31,0	62,2	14,3	36,0
Bicikl	47,3	74,0	63,8	20,2	90,0	74,0	44,8	73,7	63,5
Motorkotač	5,4	2,1	2,5	2,2	6,1	2,0	8,2	2,8	3,6
Automobil	46,4	46,9	35,0	37,1	32,0	22,0	39,8	19,4	32,5
Kuća za odmor	,9	,0	5,1	,0	3,0	5,0	8,2	,0	2,2
Osobno računalo	9,8	,0	,0	5,7	7,1	3,0	15,6	,5	4,4
Satelitska antena	30,4	5,2	15,0	65,2	31,0	14,0	57,1	6,5	23,5
Telefon	36,9	40,6	43,8	58,9	37,0	52,0	30,2	27,6	38,8
Mobilni telefon	68,8	25,0	28,8	65,6	41,0	39,0	79,6	21,7	42,4
Radijski prijamnik	64,9	60,4	62,5	73,0	81,0	85,0	84,5	55,8	69,1

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

ski priključak nije prečest dio opreme ruralnih naselja u Hrvatskoj, a dobar dio lokacija na kojima su obavljena anketiranja upravo su ruralnoga karaktera. U takvim situacijama sastavni dio opreme ruralnoga domaćinstva jest septička jama, no takva kompenzacija nije prečesta na lokacijama koje su naseljene Romima, a kada i postoji, vrlo je rijetko izgrađena kako treba.

Opskrba vodom vrlo je loša, 49% anketiranih domaćinstava nema dovod vode u kuću. Neka domaćinstva taj nedostatak, točnije: polovica od 471 koji su izjavili da nemaju priključak na vodovod, nadomještaju bunarom ili crpkom u dvorištu. No stanje okoliša, koji je na lokacijama obuhvaćenima uzorkom izrazito onečišćen, čini to vrlo rizičnim za zdravlje članova obitelji.

Sva tri priključka posjeduje samo 18% anketiranih domova – dakle, žive u uvjetima za koje se može reći da pružaju higijenski minimum (vidi Tablicu 9). S druge strane, čak 21% anketiranih domaćinstva živi u uvjetima koji su, najblaže rečeno, anakroni – nemaju ni jedan od navedenih elemenata komunalne opreme. Domaćinstva bez ijednoga priključka najčešće se susreću u Varaždinskoj (oko 42% anketiranih domaćinstava u toj županiji) i Međimurskoj (oko 34%) županiji.

Tablica 9.
 Udio domaćinstava s obzirom na to imaju li priključke na električnu struju, tekuću vodu te kanalizaciju (%)

	Zagreb	Sisačko-moslavačka	Varaždinska	Primorsko-goranska	Brodsko-posavska	Osječko-baranjska	Istarska	Međimurska	Ukupno uzorak
Domaćinstva sa sva tri priključka	46,4	4,2	3,8	13,3	8,0	23,2	70,4	2,8	18,6
Domaćinstva bez ijednoga priključka	15,2	21,9	42,5	6,7	17,0	6,1	16,3	34,6	20,9

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Podatci o opremljenosti domaćinstva upućuju na loše higijenske uvjete u kojima živi znatan broj anketiranih romskih domaćinstava. Dodatna potvrda tomu jesu i sljedeći pokazatelji: tek 36% domaćinstava ima kupaonicu, a 33% WC u kući. Poljski WC je češći i ima ga 56% domaćinstava. No takvi WC-i većinom su improvizirani te često postižu suprotan učinak od očekivanoga – ugrožavaju okoliš do te mjere da nije rijetkost da postaju izvor zaraze. No ono što svakako treba istaknuti jest da 17% domaćinstava nema WC ni u kući ni u dvorištu – nuždu obavljaju oko kuće. Sve to pokazuje nedostatak sanitarno-higijenskih uvjeta nužnih za normalan život. Opetovano se pokazalo da su takvi najgore opremljeni domovi u Međimurskoj i Varaždinskoj županiji.

Treba istaknuti da je analiza pokazala kako tek 4% domaćinstava obuhvaćenih uzorkom ima opremu koja jamči higijenski standard potreban za normalan život – dakle, opremljena je svim nužnim priključcima, onima za tekuću vodu, električnu struju, kanalizaciju te posjeduje kupaonicu i WC u kući.

Imajući na umu iznesene rezultate, znatan udio – između 50% i 63%, domaćinstava – posjeduje hladnjak, ledenicu i perilicu rublja. Televizijski prijamnik ima 85% anketiranih domaćinstava, čak više njih nego što ima i priključak na električnu struju. Situacije u kojima se pojedina romska domaćinstva produžnim kabelom kod susjeda priključuju na električnu mrežu nisu rijetkost. Najčešći razlozi neimanja vlastita priključka na električnu struju jesu ili nemogućnost redovita podmirenja računa ili pak bespravnost gradnji, pa stoga i manjak nužne dokumentacije na osnovi koje se ostvaruje pravo na priključak.

Od prijevoznih sredstava najzastupljeniji je bicikl, imaju ga u 63% domaćinstava, dok automobil ima 32% anketiranih domaćinstava. Zanimljiv je podatak da se mobilni telefon susreće češće, imaju ga u 42% domaćinstava, nego fiksna telefonska linija, čiji priključak ima 38% domova. Kuća za odmor, motorkotač i osobno računalo nepoznate su najvećem broju ispitanika.

Stambeni uvjeti u percepciji anketiranih stanovnika

Subjektivni doživljaj vlastite situacije, poglavito u ovom slučaju kada je riječ o specifičnoj zajednici, koja – kako smo rekli – ima posebne kulturne obrasce, aspekt je koji nam se čini važnim izdvojiti. Prethodna analiza objektivnih pokazatelja pokazuje da je zatečeno stanje stambenoga fonda obuhvaćenog uzorkom porazno te je teško očekivati da bi takvi uvjeti mogli ispitanicima pružiti razlog za zadovoljstvo postojećom stambenom situacijom. No na pitanje koji su najveći problemi domaćinstva tek na trećem mjestu dolaze loši stambeni uvjeti (vidi Tablicu 10). To samo po sebi i ne bi trebalo previše iznenaditi, jer su najčešće izdvajani siromaštvo i nezaposlenost kao najveći problemi domaćinstva, što objektivno i jesu, te kao takvi u mnogočemu generiraju sve druge probleme. No ono što iznenađuje jest podatak da tek 33% ispitanika loše stambene uvjete percipira kao velik problem njihova domaćinstva. Posebice ako se sjetimo da oko 95% domaćinstava živi u stambenim uvjetima koji su ili prostorno ili pak opremljenošću ili na neki drugi način supstandardni.

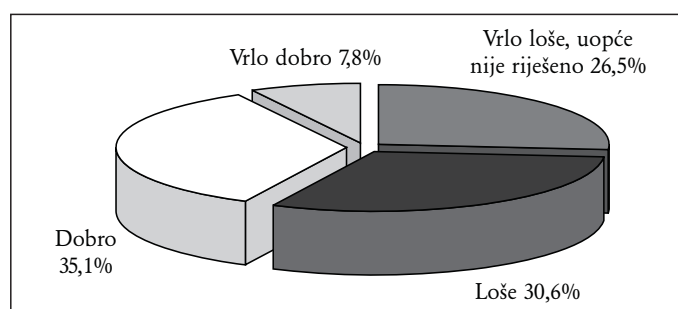
Geran – Marko Miletić
Uvjeti stanovanja i stambene aspiracije Roma

Tablica 10.
 Najveći problemi
 domaćinstva (%)²

	%
Slab materijalni položaj (oskudica, siromaštvo)	64,1
Slabo zdravlje članova obitelji	19,6
Poteškoće u školovanju djece	8,0
Loši stambeni uvjeti	33,1
Velika udaljenost od posla za zaposlene članove	2,5
Nezaposlenost	46,5
Velika opterećenost žena (poslom, obiteljskim obvezama)	3,9

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Slika 2.
 Kako je riješeno stambeno pitanje ispitanika

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Na izravno pitanje kako je riješeno njihovo stambeno pitanje, 57% ispitanika ocijenilo ga je lošim ili vrlo lošim. Dakle, iako je procjena da samo 17% domaćinstava ima odgovarajuću površinu stambenoga prostora, a tek 4% opremljeno je dostatno da svojim članovima može osigurati nužan higijenski standard, gotovo 43% ispitanika smatra da je njihovo stambeno pitanje dobro ili vrlo dobro riješeno. Iz toga se može zaključiti da je za zadovoljstvo vrlo često dostatan i samo krov nad glavom. Potvrdu daju i podatci u Tablici 11, a pokazuju da među domaćinstvima koja žive u manje od 20 m² gotovo četvrtina njih smatra svoje stambeno pitanje dobro riješenim.

Tablica 11.
 Kako je riješeno stambeno pitanje domaćinstava s obzirom na površinu stambenoga prostora u kojemu žive (%)

Površina stambenoga prostora	Dobro i vrlo dobro
do 10 m ²	24,1
10-20 m ²	23,6
20-35 m ²	33,0
35-50 m ²	42,5
50-75 m ²	65,4
75 m ² i više	65,7

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Raščlamba uvjeta stanovanja na pojedine elemente pokazuje da anketirana domaćinstva najčešće navode oprem-

ljenost stana kao velik problem; slaba opremljenost izrazit je problem za 63% ispitanika (vidi Tablicu 12). No izuzev spomenutoga nezadovoljstva opremljenošću stana, glavne stambene poteškoće ispitanici znatno češće povezuju sa životnim ambijentom u njihovu naselju nego s obilježjima stambena sklopa. Tako se onečišćenost zraka i okolice, ružan izgled naselja te njegovo slabo održavanje, zatim loši uvjeti za rubne skupine (djecu, starije...) percipiraju puno češće kao izraziti problemi nego pojedini stambeni uvjeti. Samu pak lokaciju naselja 36% ispitanika smatra izrazito problematičnom, no s obzirom na uzurpaciju tuđih posjeda, prostornu izoliranost te čestu lociranost uz razne generatore rizičnih stanja, moglo se očekivati i veće nezadovoljstvo.

Tablica 12.
 Što su ispitanicima izrazite stambene poteškoće

	Zagreb	Sisačko- moslavacka	Varaždinska	Primorsko- goranska	Brodsko- posavska	Osječko- baranjska	Istarska	Međimurska	Ukupno uzorak
Premalen stambeni prostor	47,3	49,0	62,5	54,4	41,0	47,0	43,9	64,5	53,6
Neprikladan stambeni raspored	44,6	45,3	57,5	63,3	41,0	34,0	42,9	53,0	49,0
Slaba opremljenost stana (nedostatak vode, plina, struje)	51,8	68,4	78,8	73,3	60,0	53,0	29,6	77,0	62,9
Vlažnost ili oronulost stana	46,8	36,8	47,5	67,8	43,0	49,0	46,9	51,6	49,1
Teška pristupačnost stana (nezgodna lokacija)	25,0	18,9	25,0	66,7	33,0	29,3	16,7	29,0	30,4
Ružna ili zapuštena stambena zgrada	30,4	20,0	28,8	62,2	13,1	26,0	28,6	24,9	28,9
Veliki izdaci za stan (visoka stanarina, režije)	42,9	46,3	22,5	46,7	33,0	41,0	58,2	38,6	41,6
Neugodni susjedi	15,5	11,6	22,8	6,7	17,0	7,0	14,4	15,7	14,7
Slaba opremljenost naselja potrebnim objektima (trgovine, škole)	25,9	77,1	65,0	55,6	69,0	49,0	15,3	56,7	51,9
Ružan izgled i slabo održavanje naselja	40,2	77,1	87,5	76,7	71,0	43,0	21,4	52,1	57,2
Onečišćenost zraka i okolice	50,9	88,5	86,3	55,6	75,0	38,0	19,4	56,5	58,1
Neodgovarajuća lokacija	25,0	41,7	46,8	56,7	41,0	25,3	14,4	36,3	36,6
Loši uvjeti za život djece u naselju	42,0	77,1	77,5	71,1	74,0	77,0	26,8	61,1	62,4
Loši uvjeti za život žena	36,6	71,9	72,5	70,0	64,6	56,0	25,5	50,0	54,7
Loši uvjeti za život starijih osoba	43,8	76,0	77,2	70,0	69,0	71,7	27,8	55,3	60,1

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Osim loše opremljenosti, najčešći nedostaci stambenoga sklopa jesu premali stambeni prostor, 53% ispitanika to percipira kao izrazit problem, zatim vlažnost ili oronulost stana te neprikladan stambeni raspored, što je velik problem za polovicu ispitanika. Nešto rjeđe, oko 40% ispitanika, navodi i visoke režije kao izrazit problem. Teška pristupačnost stana (unutar naselja) te sam vanjski izgled zgrade/kuće znatno su rjeđe problem, kao problem koji iz-

razito pritišće njihovo kućanstvo izdvaja ga tek 30-ak posto ispitanika. Poteškoća u vezi sa stanovanjem s kojom se ispitanici najrjeđe susreću jesu neugodni susjedi – tek za 15% ispitanika ponašanje susjeda znači velik problem. S obzirom na izdvojene županije, poteškoće povezane sa stambenim sklopom znatno su češće u Primorsko-goranskoj i Međimurskoj županiji, dok su u Sisačko-moslavačkoj i Varaždinskoj županiji glavne stambene poteškoće vezane uz obilježja naselja.

Stambene aspiracije ispitanika

Analiza stambenih aspiracija pokazuje da je najpoželjniji oblik stanovanja individualna kuća s okućnicom, za 93% ispitanika to je prvi izbor (vidi Tablicu 13). Što se tiče dvojbe bi li radije živjeli na selu ili u gradu, ispitanici su se raspodijelili gotovo ravnomjerno, znatno je prevagnuo ruralni ambijent, 55% ispitanika sklonije je životu na selu. Gledajući razdiobu po županijama, uočava se da je izbor seoskog ili gradskog ambijenta povezan s trenutačnim prebivalištem. Županije u kojima je znatno češće izražena sklonost prema životu u gradu jesu Istarska, Primorsko-goranska te Zagreb, a upravo su u njima anketiranjem ponajviše obuhvaćene lokacije unutar gradskih naselja.

Tablica 13.
 Gdje bi ispitanik radije stanovao s obzirom na županiju (%)

	Zagreb	Sisačko- moslavačka	Varaždinska	Primorsko- goranska	Brodsko- posavska	Osječko- baranjska	Istarska	Međimurska	Ukupno uzorak
Bliže gradskom središtu*	83,1	86,1	85,7	67,2	83,3	77,5	77,6	81,8	79,1
Dalje od gradskoga središta*	16,9	13,9	14,3	32,8	16,7	22,5	22,4	18,2	20,9
U starijem dijelu grada s klasičnom (tradicionalnom) arhitekturom*	31,7	38,9	21,4	35,5	14,6	32,5	22,2	27,9	28,5
U novijem naselju, s modernom arhitekturom*	68,3	61,1	78,6	64,5	85,4	67,5	77,8	72,1	71,5
U kući s okućnicom i dvorištem	94,5	96,9	94,9	96,4	90,0	96,0	87,9	93,5	93,5
U stambenoj zgradi ili obiteljskoj kući bez okućnice i dvorišta	5,5	3,1	5,1	3,6	10,0	4,0	12,1	6,5	6,5
U velikom gradu*	90,4	91,7	92,9	96,9	80,9	92,5	85,1	84,1	90,4
U manjem ili malom gradu*	9,6	8,3	7,1	3,1	19,1	7,5	14,9	15,9	9,6
U romskom naselju	22,9	45,8	57,0	55,3	47,0	46,0	19,2	48,1	44,3
U nekom drugom (neromskom) naselju	77,1	54,2	43,0	44,7	53,0	54,0	80,8	51,9	55,7
Na selu	24,5	62,5	82,3	5,7	52,0	60,0	17,0	79,2	54,8
U gradu	75,5	37,5	17,7	94,3	48,0	40,0	83,0	20,8	45,2

* U obradbu su uključeni samo ispitanici koji su izjavili da bi radije živjeli u gradu.

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Ispitanici koji su skloniji životu u urbanom okruženju nešto češće, njih 58%, izabrali bi veliki grad nego mali. Dok postoje dvojbe oko izbora živjeti u malom ili velikom gradu, to se ne može reći za izbor: stanovati na periferiji ili u centru – gotovo 80% ispitanika koji bi živjeli u gradu preferira život bliže središtu. Također *urbanofili* bi znatno češće živjeli u novijem naselju, tako tvrdi 72% ispitanika. Iz potonjih ocjena može se zaključiti da među Romima postoji skupina, iako manjinska, čije nam stambene aspiracije govore da je u njihovoj predodžbi poželjno mjesto življenja bitno drugačije od onoga gdje sada žive. Potvrda postojanja želje za promjenom jest i podatak da bi nešto više od polovice (55%) ispitanika s lokacija naseljenih pretežito Romima radije živjelo u nekom neromskom naselju. Grad, neromsko naselje, novije naselje s modernom arhitekturom, bliže središtu grada – sve su to slike i motivi iz kojih se može iščitati da ta skupina ispitanika želi živjeti na nekom drugom mjestu, mjestu gdje se živi na potpuno drugačiji način od onoga na koji su oni navikli. Pokazalo se da su takve stambene aspiracije, iz kojih se može iščitati želja za promjenom načina života te time i za socijalnom integracijom, povezane sa stupnjem obrazovanja – χ^2 -testom utvrđeno je da živjeti u neromskom naselju, zatim u gradu te u novijem naselju s modernom arhitekturom statistički značajno češće žele ispitanici sa završenom osnovnom i srednjom školom (vidi Tablicu 14).

Tablica 14.

Razlika u preferencijama gdje bi ispitanik radije živio s obzirom na stupanj obrazovanja

	Bez škole	1-4 razred	Nepotpuna osnovna škola	Osnovna škola	Srednja škola	Ukupno uzorak	P
Bliže gradskom središtu	65,7	59,6	69,0	72,7	71,2	66,4	,074
Dalje od gradskoga središta	34,3	40,4	31,0	27,3	28,8	33,6	
U starijem dijelu grada s klasičnom (tradicionalnom) arhitekturom	44,0	41,3	29,6	31,6	28,8	37,2	,004
U novijem naselju s modernom arhitekturom	56,0	58,7	70,4	68,4	71,2	62,8	
U romskom naselju	54,7	46,7	46,0	26,0	25,9	44,4	,000
U nekom drugom (neromskom) naselju	45,3	53,3	54,0	74,0	74,1	55,6	
Na selu	60,0	67,3	51,7	37,2	38,5	54,9	,000
U gradu	40,0	32,7	48,3	62,8	61,5	45,1	

Izvor: Terensko anketiranje 2004.

Zaključne napomene

Provedena analiza pokazala je da su stambeni uvjeti na lokacijama pretežito naseljenima Romima vrlo loši. Na prvom je mjestu manjak stambenih jedinica, na što upućuje velik udio domaćinstava koja žive u barakama i koli-

bama. Oskudica se može iščitati i iz podatka da je 29% anketiranih domaćinstava višeporodičnih, pa valja pretpostaviti da većina njih ne može realizirati osnovnu aspiraciju, osobito mlađih skupina, na individualnost vlastita doma (Bežovan, 1987.). No osim što je postojeći stambeni fond nedostatan, vrlo je nizak i prostorni standard; manjka stambene površine, a i sobnost je nedostatna. Sami stanovi vrlo su loše opremljeni, očit je nedostatak osnovnih komunalnih priključaka (el. struja, tekuća voda), ali i namjenskih prostorija (kupaonica, WC). Unutar stambenih objekata vrlo je često zemljani pod; zidovima, ako su i građeni od čvrsta materijala, manjka izolacija. Sve u svemu, uvjeti stanovanja toliko su loši da su vrlo često znatno ispod razine svakoga ljudskog dostojanstva.

Pokazalo se da, s obzirom na analizirane parametre stambenoga sklopa, stambeni fond u Varaždinskoj i Međimurskoj županiji ima znatno češće obilježja koja nisu u skladu s civilizacijskim standardima. Očito je da su lokacije naseljene Romima u tim županijama slabije opremljene i u većoj mjeri zapuštene. Po tome se posebno ističu naselja Donja Dubrava (u Međimurskoj županiji) te Sveti Đurđ (u Varaždinskoj županiji).

Zaključimo! Sadašnji je stambeni fond nedostatan, prostorni je standard vrlo nizak, a opremljenost domaćinstava vrlo loša. Sve to upućuje na zaključak da je riječ o praksi stanovanja koja domaćinstvu u većini slučajeva ne omogućuje odgovarajuće obavljanje životno nužnih funkcija, primjerice prehrane ili spavanja. Riječ je o stanovanju u nastambama, koje, uza sve spomenute nedostatke, vrlo često ne pružaju ni ono najosnovnije – sigurnost – a time ne ispunjavaju uvjete da bi bili sklonište, a kamoli stambeni prostor.

S druge strane, subjektivna procjena ispitanika, iako postoji znatno nezadovoljstvo postojećom stambenom situacijom, često nije tako dramatična kakvom bi se očekivala s obzirom na spomenuta obilježja stambenoga fonda. To upućuje na stanovitu rezignaciju među ispitanicima. No isto tako, *kroz izražene stambene aspiracije, uočava se da među anketiranimima postoji skupina koja želi živjeti drugačije.* Predodžba o poželjnom životu koju oni grade suprotnost je stambenoj praksi i krajobrazu što ih nudi romsko naselje. Pokazalo se da su takve aspiracije vrlo često povezane s većim stupnjem obrazovanja.

Time se potvrđuje da je podizanje stupnja naobrazbe imperativ i jedino jamstvo modernizacije romske zajednice. Napuštanje tradicionalnih obrazaca ponašanja nužno je, jer se njima toleriraju navike koje ugrožavaju zdravlje i dobrobit pojedinca, obitelji, ali i cijele zajednice. *Stoga je*

teško očekivati da se bez promjena unutar romskoga kulturnog koda može očekivati poboljšanje životnoga standarda; dakle, nužno je uključiti Rome u modernizacijske procese i na taj način osigurati nužne preduvjete za podizanje opće kvalitete života u naseljima gdje žive.

Geran – Marko Miletić
**Uvjeti stanovanja i stambene
aspiracije Roma**

¹ Obuhvaćene su lokacije koje se nalaze u Gradu Zagrebu i u Zagrebačkoj županiji.

² Moguća su bila dva odgovora.

BILJEŠKE